

ve ábrázolni. Készítői igyekeznek a nyomdászok, kiadók, szerkesztők és újságírók személyéről is minél több adatot feltárni: ezen adatok rendszeres feldolgozása sem történt eddig még meg a német nyelvterületre nézve, a bibliográfia tehát ebből a szempontból is hiánypótló mű lesz.

A munkálatok során gyors ütemben növekszik a mikrofilmgyűjtemény és a lelőhelykatalógus 18. századi anyaga is.

A többi aktuális kutatási programból csak néhány megemlítésére szorítkozom. Dr. Johannes Weber a politikai eseményeket kommentáló-magyarászó folyóirat (ún. „historisch-politisches Journal”) műfajának keletkezésével foglalkozik, s az általánosnak elterjedt magyarázzal szemben kimutatta, hogy azok nem a tudós folyóiratok leszármazottai voltak, s nem is a francia műfajok hatására keletkeztek, hanem a hírlapsajtóval szoros kölcsönhatásban, annak kiegészítőjeként a 17. század második felében⁷.

Az 1848 utáni sajtó történetével foglalkozó munkatárs (dr. Hartwig Gebhardt) az illusztrált lapok történetével foglalkozik: ez a 19. század közepétől e század közepéig szóló kutatási program ugyancsak több éves munkát jelent még⁸.

Doktoranduszok dolgoznak az USA-ba bevándorolt német nők sajtójának feldolgozásán (Monika Blaschke), s — a „Volksaufklärung”-projekt eredményeiből kiindulva — a 18. századi mezőgazdasági folyóiratok további feltárásán és tartalmuk elemzésén (Bettina Niemeck).

A Presseforschung munkatársai számos konferencián vesznek részt, a legkülönbözőbb, történeti módszerrel is dolgozó tudományok ismereteihez téve hozzá valamit. Az intézet számos kiállítást is rendezett anyagából, például 1976-ban az amerikai függetlenségi háború évfordulója alkalmából, „Vorboten der Freiheit — Das Ringen um die Unabhängigkeit der Vereinigten Staaten von Amerika im Spiegel der zeitgenössischen deutschen Presse” címen, 1980-ban a második világháború alatti röplap-propagandáról, 1983/84-ben pedig a sajtófotók jellegének 1930 és 1936 közötti változásairól („Gleichschaltung der Bilder. Pressefotografie 1930–1936”).

MÁRKUS ROZÁLIA

Jean-François Van de Velde (1743–1823) kéziratgyűjteményének magyar vonatkozású iratai. (Kutatási beszámoló). A brüsszeli Királyi Könyvtár (Bibliothèque Royale Albert Ier — Koninklijke Bibliotheek Albert I.) 22448. számú kézírata az „Apparatus Melanchthonianus” címet viseli. Tartalma azonban tágabb, gazdagabb a címből remélhetőnél; Jean-François Van de Velde iratmáslatai a német nyelvterület könyvtárainak — főként Melanchthonnal kapcsolatos — dokumentumairól, de főként a 16. századi reformáció történetére vonatkozóan.

A kéziratok másolója a leuveni egyetem teológia professzora, az egyetem könyvtárosa, történész.¹ 1798-ban, a Belgiumot elfoglaló franciák elől menekült Németországba, s ekkor kezdett hozzá az Apparatus gyűjtéséhez.

Jelen közleményem csupán figyelemfelkeltő kíván lenni, hiszen Van de Velde számos olyan könyvtárba, levéltárba eljutott, amelyek ma már nem léteznek, anyaguk megsemmisült vagy ismeretlen helyen

⁷ Johannes WEBER: *Daniel Hartnack — ein gelehrter Streithahn und Avisenschreiber am Ende des 17. Jahrhunderts*. Zum Beginn politisch-kommentierender Zeitungspressen. In: Gutenberg-Jahrbuch. Jg. 68. Mainz, 1993. 140–158. A szerző monográfiája, mely a „Götter-Both Mercurius. Die Urgeschichte der politischen Zeitschrift in Deutschland” című kutatási program eredményeit tartalmazza, 1994-ben volt megjelenendő, mostanra biztosan piacra került már.

⁸ A kutatás eddigi eredményeiből számos tanulmány született, pl.: Hartwig, GEBHARDT: *Die Illustrierte 'ABZ'-Arbeit in Bild und Zeit*, Berlin, 1933. *Eine getartnte nationalsozialistische Kopie der kommunistischen 'AIZ'-Arbeiter-Illustrierte Zeitung* = Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte München, 1984.

¹ Életéről, szakirodalmi tevékenységéről röviden írt Henri DE VOCHT a *Biographie National de Belgique* Tom. 26. Bruxelles, 1936. 543–555. oldalain. Részletesen lásd: F. Claeys BOUNAERT: *Jean-François Van de Velde, professeur et bibliothécaire de Louvain 1743–1823*. Notice biographique, suivie d'un inventaire de documents concernant sa vie et ses oeuvres = Ephemerides Theologicae Lovanienses. 35(1959) 904–919.

lappang (pl. a baltikumi levéltárak). Az is igaz, hogy a másoló minden adatának ellenőrzése (ismert-e?) rengeteg időt venne igénybe, de ezen túl több olyan kutatócsoport is működik, amely e híradás alapján gyorsan, hatékonyan nekiláthatna az anyag feldolgozásának (így pl. a Dudith-levelezést kiadó munkaközösség vagy a hazai Melanchthon-recepcióval sok éve foglalkozó, tapasztalt kutatók). Az eddgiekből már kiderülhetett, hogy főként e két szempontból érdekes a leuveni professzor kézírata.

Az Apparatus Melanchthonianus első kötete teljes egészében a wroclawi Szent Erzsébet könyvtárnak iratairól készült másolat-köteg. Thurzó János ottani püspök udvartartásának van magyar kutatója, de rajta kívül is több szakember haszonnal forgathatja e kötetet, hiszen csaknem minden lapja magyar vonatkozású: Johannes Henckel életéhez találunk benne becses adatokat, vagy megdudhatjuk, hogy Kendi Sándor Johannes Cratoval és Hubertus Languetussal volt baráti kapcsolatban.

A kötet főbb egységei a következők:

- I. Huberti Langueti Epistolae quas . . . Domino Thomae Redingero scripsit ex originalibus Huberti epistolis quae in Bibliotheca ad S. Elisabetham Wratislaviae asservantur.
- II. Acta Antonii Ruchammer 1496–1504.
- III. Protocollum Matthiae Preuss de Fürstenwalden notarii publici et scribae venerabilis Capituli Wratislaviensis 1510–1549.
- IV. Acta Joannis Mandelii, notarii capituli Wratislaviensis 1549–1562.
- V. Liber conclusionum sive actorum Capituli Wratislaviensis 1562–1570.

A Wroclawban másolt iratok egyébként több kötetben felbukkannak, így például a második kötet első felében. Számunkra itt, az általános (a nem Melanchthonhoz és Dudith-hoz köthető hungarikumok) ismertetésben az tűnik említésre méltónak, hogy Johannes Crato magyarországi kapcsolatairól egyetlen adatközlést ismerünk,² jóllehet a másolatokból kitűnik, hogy sokat foglalkozott magyar ügyekkel: ilyenek pl. Zacharias Ursinus vagy Hubertus Languetus levelei hozzá, vagy éppen a Pozsonyban keltezett, 1571. november 7-én Siegfridus Rybisch által írt levél.

Van de Velde professzor számos olyan levélrészletet vagy nyomtatványt is lemásolt, ami a törökök magyarországi terjeszkedéséről számolt be. Ez teljesen érthető, hiszen érdekelt, honnan szerzik a wittenbergi reformátorok a híreiket. Mindez, amellet, hogy számos tartalmi hungarikumot jelez, azért nem érdektelen, mert olyan leveleket is leírt, mint például Mathesy Istváné Révai Ferenchez (sine anno, szeptember 25.) vagy néhány, Ungnád Dáviddal kapcsolatos iratot.

Philipp Melanchthon magyarországi recepciójával kapcsolatos iratok a hagyatékban. Talán bátorság egy kívülállónak egy nagymúltú kutatói terület közelébe tévedni, ám mentségemre szolgáljon, talán új ismereteket is közzé tudok tenni. Túl azon, hogy értetlenül állok a jelenség előtt, hogy a Melanchthon-levelezés Magyarországra írt ismert darabjai vagy az innen kapott levelek máig nem férhetőek hozzá egy helyen (az talán csak jámbor óhaj, hogy emellett közölni lehetne a Melanchthon-szövegek magyar vonatkozású részeit is), meglepő módon egy helyen még bibliográfiailag sem feltárt ez a terület.

Készül a nagy humanista, reformátor levelezésének kritikái kiadása, a regeszták hét kötete már meg is jelent³, tehát van fogódzó, ha gyorsan akarjuk ellenőrizni a feltárt adatok újszerűségét. A hazai, meglehetősen bő szakirodalmat áttekintve⁴, annyi már bizonyos, hogy a flamand professzor igen alapos munkát végzett, s meglehetősen sok mutatót készített másolataihoz (a XI–XII. kötetek gyakorlatilag csak ezeket a mutatókat tartalmazzák), s bennük sok olyan apró adat van, amelyek eddig elkerülték kutatóink figyelmét. Csak példaként: nem találkoztam még magyarországi közleményben a „Dänische Bibliothec

² BAUCH Gusztáv: *Adalékok a reformatio és a tudományok történetéhez Magyarországon a XVI-ik században* = Történelmi Tár 1885. 519–540.

³ *Melanchthons Briefwechsel*. Kritische und Kommentierte Gesamtausgabe. Bd. 1–7. Regesten 1–8071. (1514–1556). Bearb. von Heinz SCHEIBLE und Walter THÜRINGER. Stuttgart–Bad Cannstatt, 1977–1993.

⁴ V. KOVÁCS Sándor–STOLL Béla–VARGA Imre: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig* (Szerk. VARGHA Kálmán és V. WINDISCH Éva.) Bp. 1973. 250–251.

oder Sammlung von alten und neuen Gelehrten Sachen aus Dännemarck. Viertes Stück. Copenhagen–Leipzig, 1743” hivatkozással. Az ebben közölt Melanchthon-levelek, amelyeket 1555–1557-ig Henricus Buscoducensis-nek írt (pp. 167–174.), mind magyar vonatkozásúak.

A Melanchthon-kutatás egyébként ismeri a Van de Velde hagyatékot⁵, így nem meglepő, hogy az új regeszta-kötetekben – hanem is hivatkoznak Van de Velde másolataira – valamennyi levelezés-adat szerepel.

Dudith András és a Van de Velde hagyaték. A készülő Dudith-levelezés kritikai kiadásának szerzői számos jegyzettel s néhány, eddig nem ismert levéllel gazdagodtak e hagyatékból. A jegyzeteket azért is említme, mert hivatkozni a professzor másolataira, még akkor is, ha maga az eredeti levél is megtalálható, s a kiadás az alapján készül. A hagyaték azért is figyelemre méltó, mert nem ismerünk még egy olyan gyűjteményt, ahol másolatban (amely ráadásul egyetlen ember munkája) ennyi Dudith-levél lenne (közel 200 darab). A másolatok többsége Wroclawban és Gothában készült.

A III. kötet fontos figyelmeztetése: meg kell keresni a Dudith-levelezés-másolatok 2. kötetét valahol Angliában; lehet persze, hogy abban csupa ismert levél van, de bizonyosan ezt nem tudjuk. Az 1. kötet az Apparatus Melenchthonianus III. kötetébe lett bekötve, de a múlt század végén ebbe valaki (talán egy könyvtáros?) bejegyezte, hogy a 2. kötetet eladták Angliában.

Itt még csupán két érdekességet említek:

Károlyi Péternek 1572. július 20-án, Váradról keltezett, Dudithnak írott levele eddig hiányzott a kritikai kiadás nyilvántartásából. A kiadvány címe, ahol a levél megjelent, valóban félrevezető, ha éppen Dudith-leveleket keres az ember: S. Clementis Epistolae duae ad Chorintios, interpretatibus Patricio Junio et aliis. Recensuit et notarum spicilegium adjecit Paulus Colomerius . . . accedit Thomae Brunonis Diss. Therapeutis Philonis (His subnexa sunt epistolae.) . . . Londini, 1687. (2. kiadása ugyanott 1694.) A leuveni professzor hivatkozása vezetett el a levél megtalálásához.

Az „Unschuldige Nachrichten von alten und neuen theologischen Sachen” magyar vonatkozású közleményeit nem sok hazai tudós ismeri, s nem is használták. Irodalomtörténeti bibliográfiánk legalábbis nem ismeri. Pedig csaknem valamennyi kötetében találunk hungarikumot, s Van de Velde úr ezekre is tett utalást, részben Dudith Andrásra vonatkozóan, részben Szegedi Kis István életrajzájának 1766-os kiadását említve. E folyóirat magyar szempontú feldolgozása folyamatban van.

MONOK ISTVÁN

Az orthodoxia története Magyarországon a 18. századig. A fenti címmel került sor a Szegedi Akadémiai Bizottság, a József Attila Tudományegyetem Szláv Filológiai Tanszéke, valamint a Szláv Kultúrák Baráti Köre konferenciájára Szegeden 1994. szeptember 22-én. A komplex kérdéskör különböző vetületeit felölelő rendezvény a különböző szakterületek képviselőinek szerepeltetésével oldotta meg feladatát. – Itt és most a magyarországi gyűjteményekben őrzött, s eddig feldolgozatlan kéziratok liturgikus könyvek kutatásáról emlékezünk meg. Szegeden H. Tóth Imre kutatásainak és tudományszervezésének köszönhetően kialakulóban van egy szláv paleográfiai iskola, amelynek újabb lépései feljogosítanak arra a reményre, hogy a szakma nemzetközi színvonalán álló műhelyt lássunk benne. Megemlítjük itt Kocsis Mihály *A szegedi Minea protográfjai* c. előadását. A szakterületet képviselte még Kacziba Ágnes: *Egy szerb kézirat útja*, illetve Földvári Sándor: *Egy, a Székesfehérvári Püspöki Könyvtárban őrzött szerb kézirat provenienciája*. – A komplex tematikájú konferencián az Árpád-kor kutatása jelentős mértékben képviseltette magát: Baán István: *Turkia metropolíája. Kísérlet az Árpád-kori magyarországi orthodox egyházszervezet rekonstrukciójára*, Makk Ferenc: *Megjegyzés a kalocsai érsekség korai történetéhez*, H. Tóth Imre: *Orthodox szlávok és magyarok kapcsolatai (X–XIV. század)*, valamint a vitában Szádeczky-Kardoss

⁵ A. SCHELER: *Der Apparatus Melanchthonianus des löwener professors Van de Velde, nebst 37 unedürten Briefen Melanchthons*. Leipzig, 1867.; H-E. BINDSEIL: *Philippi Melanchthonis Epistolae, Judicia, Consilia, Testimonia aliorumque ad eum Epistolae, quae in Corpore Reformatorum desiderantur*. Hallae, 1874.